

Förstudierapport nätkränkningar

Elevers upplevelser och skolans roll att motverka
nätkränkningar

Charlotte Löthman och Charlotta Chronéer
2019-01-10

Sammanfattning

Syftet med förstudien är att redovisa en bild av hur det ser ut gällande nätkränkningar för elever i Västerviks kommun och ta fram arbetsformer för hur skolorna kan arbeta främjande och förebyggande mot nätkränkningar.

Studien visar att det förekommer nätkränkningar bland eleverna och att det är vanligt med ett hårt språkbruk på nätet. Vissa elever beskriver att hatfulla och negativa kommentarer på nätet är så vanliga att man vant sig vid det. I samtalen med skolornas kuratorer framkommer även att det har funnits fall av grova sexuella kränkningar på nätet.

Studien visar att det inte är alla lärare som har kunskap om hur eleverna använder nätet och vilka kränkningar som förekommer där. Den visar att personalen i skolan är osäker på var gränsen går mellan skolans ansvar och hemmets ansvar när det gäller vad som händer eleverna på nätet. I samtalen med lärarna framkommer att man är bra på att arbeta åtgärdande när något väl har hänt på nätet, men att man inte arbetar lika aktivt med främja och förebygga nätkränkningar. Detta ligger i linje med resultatet av den granskning som Skolinspektionen gjort av skolornas arbete mot nätkränkningar på nationell nivå.

För att bedriva ett framgångsrikt arbete mot nätkränkningar visar forskning och uttalanden från skolmyndigheterna att skolan behöver satsa på tillitsfulla relationer mellan elever och lärare så att eleverna vågar berätta om saker som hänt på nätet utan att personalen drabbas av moralpanik och sätter upp begränsningar och förbud. Skolan bör därför skapa naturliga forum i elevernas skolvardag där frågor om nätet kan lyftas. Behovet av detta bekräftas av de elever som intervjuats i kommunen. För att våga berätta om kränkningar på nätet beskriver eleverna att frågor om nätet bör tas upp i skolan och diskuteras på ett neutralt sätt utan att något speciellt har hänt.

Forskningen och skolmyndigheterna framhåller också att det är viktigt att nätfrågor inte ligger som ett eget spår vid sidan av, utan integreras i undervisningen och ingår som en naturlig del i skolornas värdegrunds- och likabehandlingsarbete. Eleverna berättar att skolorna jobbar mycket med värdegrundsfrågor och har olika regler som man ska följa men att dessa kan upplevas som lite gammalmodiga och inte handlar om hur man ska vara mot varandra på nätet. "Varför pratar skolan så mycket om att man inte får svära på fotbollsplanen, när man inte tar upp de allvarliga saker som kan hända på nätet", resonerar en elev.

Slutsatserna av studien blir att skolorna i Västerviks kommun bl.a. rekommenderas att

- stärka det främjande och förebyggande arbetet mot nätkränkningar genom att aktivt samtala och diskutera nätet inom ramen för undervisningen och inkludera nätet i sitt värdegrunds- och likabehandlingsarbete,
- höja lärarnas kompetens kring elevernas digitala arenor och vilka kränkningar som kan förekomma där,
- rusta eleverna för livet på nätet genom undervisning i nätetik, lag och brott och språkbruk på nätet,
- kartlägga förekomsten av nätkränkningar, och
- samverka med vårdnadshavare kring elevers situation på nätet.

Innehåll

Sammanfattning.....	1
1. Inledning.....	4
1.1. Syfte och frågeställningar.....	5
1.2. Avgränsningar	5
1.3. Metod	6
1.4. Förklaringar av begrepp.....	7
1.5. Struktur	7
2. Skolans ansvar för att motverka kränkningar.....	8
2.1. Främjande och förebyggande arbete.....	8
2.2. Plan mot diskriminering och kränkande behandling.....	8
2.3. Skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder.....	8
2.4. Kränkningar på nätet	8
3. Hur kan man arbeta främjande och förebyggande mot nätkränkningar – vad säger forskningen och skolmyndigheterna?.....	9
3.1. Tillitsfulla relationer och naturliga forum att lyfta nätfrågor.....	9
3.2. Moralpanik och förbud.....	10
3.3. Kunskaper om nätanvändning en skyddsfaktor	10
3.4. Nätkunskap hos pedagogerna.....	11
3.5. Vuxna som förebilder och mod att säga ifrån.....	12
3.6. Samverkan med föräldrar	13
3.7. Normkritiskt arbete och språkbruk	13
3.8. En naturlig del i likabehandlingsarbetet	14
3.9. Kartläggning av förekomsten av nätkränkningar.....	15
3.10. Samla in information genom elevenkät och på annat sätt.....	16
3.11. Vikten av elevernas delaktighet	16
3.12. Skolornas analys av kartläggningen och framtagande av mål och insatser	17
4. Goda exempel från andra skolor och kommuner.....	18
5. Hur ser det ut gällande nätkränkningar för elever i Västerviks kommun – hur tänker eleverna och skolpersonalen?.....	19
5.1. Tidigare studie om kränkningar på sociala media i Västerviks kommun	19
5.2. Fokusgrupper med elever inom ramen för aktuell förstudie	20
5.3. Fokusgrupper med lärare.....	22
5.4. Samtal i kuratorsgruppen.....	23
5.5. Workshop med rektorerna	24
6. Sammanfattning del 1 - kartläggning.....	25

7. Hur kan skolornas arbetsformer för att motverka nätkränkningar se ut och hur kan arbetet genomföras och implementeras?.....	26
7.1 Allmänna utgångspunkter.....	26
7.2 Konkreta arbetssätt och rutiner för skolor i Västerviks kommun	27
Förvaltningen ska	28
Skolorna ska	28
7.3 Implementeringsplan	29
2019	29
2020	30
2021	31
Det efterföljande arbetet	31
8. Sammanfattning del II – implementering, spridning och genomförande.....	32
9. Diskussion	33
10. Referenser.....	34

1. Inledning

I dag kan användningen av digitala medier sägas vara en lika naturlig del av vardagen i en ungdoms liv som allt annat. Gränsdragningen mellan att vara "uppkopplad" eller inte, är i det närmaste obefintlig i och med internet i mobiltelefonen. Det som händer på digitala medier under elevernas skoldag, eller som annars har samband med skolans verksamhet, blir en del av skolmiljön.

Skolan har ett ansvar för hur skolmiljön ter sig för barn och elever. Skolmiljön ska förmedla respekt för de mänskliga rättigheterna så som alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet mellan människor och alla former av kränkande behandling ska förhindras och aktivt motverkas. Elever som blir utsatta av kränkningar på digitala medier blir därför i många fall ett ansvar för skolan.

Enligt Friends nätrapport 2017 har var tredje ungdom blivit utsatt för nätkränkningar under det senaste året. Anmälningarna om kränkningar och mobbning på sociala medier och internet ökar enligt Barn- och elevombudet (BEO).¹

Kränkningar på nätet har delvis en annan karaktär än kränkningar ansikte mot ansikte. Till skillnad från kränkningar i skolan kan kränkningarna börja i skolan och fortsätta efter skoldagens slut. Kränkningarna kan vidare bli grövre då de som kränker kan uppleva att de är anonyma och inte ser vilken skada de gör. Det som läggs ut på internet kan nå en bred publik och ger ett långvarigt avtryck. Jämfört med en kränkning i rummet finns det för nätkränkningar kvar spår eller dokumentation om kränkningen på nätet som kan fortsätta att läsas.

Det eleverna gör på nätet står också utan insyn från vuxenvärlden vilket kan göra det svårare att upptäcka och göra något åt. Eleverna vill inte involvera de vuxna då de är rädda för att förbjudas delta i det relationsskapande som sker på nätet. Många elever berättar inte heller om nätkränkningarna för att de är rädda för att skvallra och många har inte heller förtroende för vuxnas möjligheter att hjälpa dem i en utsatt situation.²

Skolinspektionen och BEO är tydliga med att skolorna inte agerar tillräckligt för att förhindra att kränkningar på nätet uppstår. Bl.a. behövs ökad kunskap hos personalen om hur ungdomar umgås på nätet. I Skolverkets rapport om IT-användning och IT-kompetens i skolan, konstateras att omkring hälften av lärarna i grund- och gymnasieskola upplever ett stort kompetensutvecklingsbehov inom dessa områden.³

I Västerviks kommun - liksom i alla andra kommuner - pågår just nu ett stort arbete med digitalisering inom skolan. Om vi ska dra nytta av alla de möjligheter som digitaliseringen innebär måste vi även ta itu med de utmaningar som följer i dess spår,

---

¹ Friends nätrapport 2017 ; Barn- och elevombudet Caroline Dyrefors Grufman, BEO-bloggen, 2016, <https://www.elevhalsan.se/blogs/beo/elever-har-ratt-att-kanna-sig.htm>.

² Dunkels E (2016) *Nätmobbing, näthat och nätkärlek. Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet*; Skolverket (2014) *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar*.

³ Skolverket (2015) *IT-användning och IT-kompetens i skolan. Skolverkets IT-uppföljning 2015*; Skolinspektionen (2016) *Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet*.

så som kränkningar och mobbning på nätet. I syfte att hitta arbetsformer för att arbeta med dessa frågor har barn- och utbildningsförvaltningen valt att göra en förstudie av hur elever upplever kränkningar på nätet och vilken kompetens skolan har för att motverka nätkränkningar i Västerviks kommun. Förstudien har möjliggjorts genom ett bidrag från Tjustbygdens Sparbank.

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med förstudien är dels att få en bild av elevernas upplevelse av nätkränkningar och skolpersonalens attityder och tankar kring frågan och dels att belysa hur skolorna kan arbeta främjande och förebyggande mot nätkränkningar. Den syftar också till att ta fram förslag på arbetssätt och rutiner för skolornas arbete i detta avseendet och en plan för implementering.

Aktuella frågeställningar

Del 1 - Kartläggning

- Hur kan man jobba främjande och förebyggande för att motverka nätkränkningar?
- Hur ser det ut gällande kränkningar på nätet i Västerviks kommun?
- Hur ser den digitala världen ut för våra elever? Hur tänker våra elever runt dessa frågor? Hur tänker personal i skolan om kränkningar på nätet?
- Vilka framgångsrika sätt att jobba med frågan finns i andra kommuner?

Del 2 - Implementering, spridning och genomförande

- Hur kan arbetsformer för att arbeta med frågan, såsom exempelvis system och rutiner, se ut för Västerviks kommun?
- Hur kan en plan se ut som beskriver hur själva genomförandet av implementering, spridning och genomförande kan ske i ett långsiktigt projekt/arbete?

1.2 Avgränsningar

Den kartläggning som görs av nätkränkningar bland elever i Västerviks kommun syftar till att skapa en bild av fenomenet som det upplevs av de elever och de medarbetare som intervjuas, utan att göra anspråk på att dra slutsatser om andra elevers och medarbetares upplevelser. Den syftar således inte till att samla in representativ data om förekomsten av nätkränkningar i Västerviks kommun.

Det finns mycket forskning kring mobbningens orsaker och de mekanismer som ligger bakom kränkningar och mobbning. Kunskaper om detta är förstås viktigt för att kunna identifiera och motverka kränkningar. I denna studie ligger emellertid inte fokus på de bakomliggande mekanismerna till kränkningar, utan avgränsar sig till att beskriva det som är karaktäristiskt med nätkränkningar i de uttryck det tar sig och hur de påverkar barn och unga. Framförallt beskrivs faktorer som har en positiv inverkan på det främjande och förebyggande arbete mot nätkränkningar. Skolan har också ett

viktigt arbete gällande att anmäla, utreda och åtgärda kränkande behandling, men detta behandlas inte närmare i denna studie.

Fokus i kartläggningen ligger på situationen för elever i grundskolan. Det är i grundskolan som nätanvändandet börjar ta fart på riktigt och där insatserna behöver sättas in för att ge effekt i högre årskurser. Framtagandet av arbetsmetoder för skolornas arbete mot nätkränkningar är emellertid tänkt att kunna användas av alla skolor och årskurser och för fritidshemmen, samt i den utsträckning det är möjligt, för förskolan.

1.3 Metod

Litteraturstudier

När det gäller forskning kring nätkränkningar har vi valt att till stor del utgå från Elza Dunkels bok *Nätmobbing, näthat och nätkärlek – kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet* (2016). Elza Dunkels har ett tydligt elevfokus och sätter elevernas delaktighet och rättigheter i första rummet. Hon riktar sig även till skolan med sina råd, där hennes tidigare erfarenheter som lärare har betydelse för hennes trovärdighet. Elza Dunkels är docent i pedagogiskt arbete och arbetar som lärarutbildare och forskare vid Umeå universitet. Hon är flitigt anlita som föreläsare och expert inom sina forskningsområden och har skrivit ett flertal böcker.⁴

Vi utgår även från vad lagstiftningen föreskriver kring skolans skyldigheter och de publikationer som Skolverket och Skolinspektionen utgett i ämnet, samt uttalanden från BEO. Framförallt har Skolverkets stödmaterial *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda - Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar* (2014) och Skolinspektionens rapport *Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet* (2016) haft stor betydelse i förstudien.

Fokusgrupper

Samtal med elever har skett genom halvstrukturerade intervjuer i fokusgrupper. Eleverna har varit mellan 6-10 stycken per grupp och intervjuerna har hållits på fyra olika skolor varav två i staden och två på landet. I två av grupperna har deltagit elever i åk 4-6, i en grupp åk 5-8 och i en grupp åk 7-9. Urvalet har gjorts för att få en spridning mellan stad och land och mellan olika årskurser. Vi har fokuserat på elever från åk 4 och uppåt då vi utgår från att nätanvändandet och förekomsten av nätkränkningar är som mest frekvent hos dessa.

Vi valde fokusgrupper då det kan vara en framgångsrik metod när det gäller att diskutera känsliga frågor och utifrån att det är en relativt lättsam typ av intervju för elever att delta i, där de har sällskap av varandra och kan interagera med varandra relativt naturligt utan för mycket inblandning av samtalsledaren.⁵

Halvstrukturerade intervjuer har även hållits i fokusgrupper med medarbetare vid de fyra skolor som besökts, samt med kuratorer inom elevhälsan. Medarbetarna har

⁴ Nätkulturer. Elza Dunkels forskningsblogg om barns och ungas nätkulturer, barns rättigheter, lärande och IT. <http://www.kulturer.net/about/>.

⁵ Wibeck, V (2012) *Fokusgrupper - om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*.

varierat i antal mellan 2-6 personer i grupperna, kuratorerna var 8 till antalet. Vi har även haft mer ostrukturerade gruppdiskussioner med rektorer och förskolechefer under en ledarkonferens.

1.4 Förklaringar av begrepp

Skolan har ansvar för att motverka både kränkande behandling, diskriminering och trakasserier inklusive sexuella trakasserier. Ansvaret är reglerat i skollagen (2010:800) och i diskrimineringslagen (2008:567).

Kränkande behandling definieras i 1 kap 3 § skollagen som “ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen kränker ett barns eller en elevs värdighet.”

Diskriminering kan vara både indirekt och direkt och avser enligt diskrimineringslagen att någon missgynnas genom att behandlas sämre än någon annan behandlas i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

Trakasserier avser enligt diskrimineringslagen ett uppträdande som kränker någons värdighet och som har samband med någon av diskrimineringsgrunderna. Sexuella trakasserier avser enligt diskrimineringslagen ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet.

För att skapa enkelhet används i denna rapport samlingsbegreppet *kränkningar på nätet* eller *nätkränkningar* för alla former av kränkningar, eller trakasserier oavsett om de har samband med diskrimineringsgrunderna eller inte. I viss forskning som refereras till används även begreppet mobbning. Mobbning kan anses vara kränkningar som är systematiska och återkommande (BEO). I denna rapport används begreppen *digitala medier* och *nätet* med avseende på alla digitala arenor.

1.5 Struktur

Rapporten består av två delar, del 1 och del 2. Del 1 består av kartläggning av hur man kan jobba främjande och förebyggande mot nätkränkningar i skolan och hur elever och personal upplever den här frågan i Västerviks kommun. Del 2 innehåller en beskrivning av de arbetsmetoder som förespråkas och planen för implementering av dessa.

DEL I - Kartläggning

---

2. Skolans ansvar för att motverka kränkningar

Enligt skollagen ska skolans verksamhet vila på demokratisk grund och förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna så som alla människors lika värde, jämställdhet och solidaritet mellan människor samt aktivt motverka alla former av kränkande behandling (1 kap. 4 och 5 §§).

2.1 Främjande och förebyggande arbete

Enligt skollagens 6:e kapitel *Åtgärder mot kränkande behandling* ska skolan bedriva ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever och genom förebyggande åtgärder förhindra att barn och elever blir utsatta för kränkande behandling. (6 kap. 6 och 7 §§).

Enligt diskrimineringslagen ska skolan även vidta aktiva åtgärder i främjande och förebyggande syfte för att motverka diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. (3 kap. 1 och 2 §§)

2.2 Plan mot diskriminering och kränkande behandling

Varje år ska det inom skolan upprättas en plan över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling. Planen ska innehålla en redogörelse för vilka åtgärder som avses att påbörjas eller genomföras under det kommande året (6 kap. 8 § skollagen).

2.3 Skyldighet att anmäla, utreda och vidta åtgärder

Personal som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling eller trakasserier eller sexuella trakasserier i samband med verksamheten är enligt skollagen skyldig att anmäla detta till förskolechefen eller rektorn. En förskolechef eller rektor som får kännedom om detta är skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna eller trakasserier och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden (6 kap. 10 §).

2.4 Kränkningar på nätet

Skollagen gör ingen skillnad på *var* kränkningarna sker. Skolan har en skyldighet att utreda alla kränkningar som har en koppling till verksamheten, oavsett om de sker i skolan eller på nätet. Om kränkningar som begås på fritiden har en koppling till

verksamheten eller fortsätter i verksamheten, ska dessa utredas på samma sätt som om de bara förekom i verksamheten.

Huruvida kränkningar på nätet kan anses ha koppling till skolans verksamhet är något som får bedömas från fall till fall, utifrån den aktuella situationen. BEO har tagit ställning till frågan. I ett fall hade en elev utsatts för kränkande behandling av andra elever. Kränkningarna har bland annat skett på internet. Skolan hade känt till att eleven har känt sig utsatt för kränkningar av andra elever, men de kände inte något ansvar för händelser utanför skolans område.

BEO:s utredning visade att eleven hade känt sig utsatt för kränkande behandling av andra elever på skolan. BEO säger i beslutet att skolan är skyldig att utreda påstådda kränkningar som sker på elevens fritid, om händelserna har kopplingar till verksamheten i skolan. Eftersom skolan inte har utrett de händelser som har inträffat har skolan brutit i sin utredningsskyldighet enligt skollagen.⁶

3. Hur kan man arbeta främjande och förebyggande mot nätkränkningar – vad säger forskningen och skolmyndigheterna?

3.1 Tillitsfulla relationer och naturliga forum att lyfta nätfrågor

Elza Dunkels beskriver i sin bok *Nätmobbing, näthat och nätkärlek. Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet* (2016) att för att ungdomar ska känna att de kan dela med sig av sina upplevelser från bland annat nätet behöver de känna att de har en relation till de vuxna på skolan, att de vuxna vet lite om den miljö de unga vistas i på nätet och att deras upplevelser möts med respekt och lugn. Det kan sitta långt in att berätta om en kränkning som skett i form av text eller bild och då är det viktigt att den man berättar för reagerar lugnt, sakligt och vet hur det är tänkt att vi går vidare med ärendet. Mötas av chock, ilska eller stress kan leda till att man inte vill gå vidare och försöka åtgärda problemet.

I Skolinspektionens granskning *Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet* (2016) konstateras att i skolor där både elever och lärare beskriver att relationerna präglas av tillit är skolans vuxna närvarande där eleverna är och möjligheter till samtal ges i matsal, korridorer, uppehållsrum och skolkafé. Detta är en medveten strategi från skolornas sida och något som förväntas av personalen på skolan. I flera skolor

---

⁶ Skolinspektionen, 2017, *Skolans ansvar för nätkränkningar*, <https://www.skolinspektionen.se/sv/Anmalningar/Att-anmala-till-Skolinspektionen/Exempel-pa-beslut/Krankande-behandling/Skolans-ansvar-for-natkrankningar/>; Skolinspektionen (2016) *Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet*.

beskriver elever att det alltid finns någon vuxen att vända sig till och att de pratar med skolans personal om vad som händer både i skolan och på fritiden, där nätet är en del av denna dialog.

Skolinspektionen fann framgångsrika exempel på skolor som hade regelbundet återkommande forum mellan elever och personal där diskussioner om bl.a. umgängesklimatet på nätet kunde lyftas på ett naturligt sätt. T.ex. fanns det exempel på skolor där de lärare som fungerar som mentorer, handledare och kontaktlärare är ansvariga för en mindre grupp elever och träffar dessa ofta och regelbundet för att stämna av läget och diskutera värdegrundsfrågor utifrån aktuella händelser i skolan eller i media.

3.2 Moralpanik och förbud

Dunkels (2016) beskriver att några av de ungdomar som tillfrågats i de olika undersökningarna vittnar om att en bakomliggande orsak till att man väljer att inte berätta om kränkningar är rädslan för begränsningar och förbud. Istället för filter, förbud och begränsningar ska vi rusta ungdomarna för att klara av ett socialt samspel på nätet, att kunna skilja rätt från fel och ta väl övervägda beslut där på samma sätt som i andra sammanhang, menar Dunkels. "Det handlar mer om att systematiskt lyssna, att stötta och ge unga en röst i samhället och mindre om att begränsa, hindra och sätta upp regler" (s 112).

I Skolverkets stödmaterial *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar* (2014) lyfts i likhet med det nyss nämnda att det finns en risk att arbetet med att förebygga nätkränkningar styrs av moralpanik, där lösningarna är att införa en rad förbud, vilket kan hindra ett konstruktivt samarbete mellan elever och vuxna. Det skymmer också att internet ofta innebär något positivt för eleverna. Skolverket hänvisar till ett uttalande av Örn (2013):

"Nätet ger fantastiska möjligheter för identitetsarbete, man kan testa sina åsikter, lära sig diskutera och argumentera för det man tror på. Att be ett barn sluta använda internet bara för att det kan förekomma nätmobbning är som att be ett barn sluta vara med på rasten" (s. 69).

3.3 Kunskaper om nätanvändning en skyddsfaktor

Forskning visar att barn som har kunskap om mediet och har förmåga att navigera och hantera sin och andras identitet och integritet har en bättre motståndskraft mot risker på nätet. Forskning visar också att barn som begränsas i sin internetanvändning inte är mindre besvärade av risker på nätet och inte heller bättre på att undvika risker på nätet. Tvärtemot visar studier att barn som är vana datoranvändare är bättre på att kritiskt granska information på nätet. Dunkels (2016) menar att vi därför inte har något att tjäna på att begränsa barns internetanvändning - utan det handlar istället om att hjälpa barnen att öka självkänslan, se till att de har någon att prata med och öka deras kunskaper om nätet.⁷

---

⁷ Dunkels, E, (2016) hänvisar till tidigare forskning bl.a. EU Kids Online (2013) och Baym and boyd (2013) i sin bok *Nätmobbing, näthat och nätkärlek. Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet*.

Många barn och unga i dag är lämnade att utveckla sina egna strategier på nätet och en viktig del av att stärka ungas motståndskraft kan vara att erbjuda träning i praktiskt handhavande av olika applikationer, menar Dunkels. Det hittills största forskningsprojektet om ungas nätanvändning, EU Kids Online (2013), ger följande rekommendationer:

- Lär barnen att använda förebyggande motstrategier, som att radera meddelanden och blockera avsändare, både i hemmet och i skolan.
- Fokusera på att hjälpa barnen hantera psykologiska problem och att öka deras självförtroende.
- Uppmuntra internetanvändning bland vuxna. Det visar sig att föräldrar som själva är aktiva på nätet har större självförtroende och därmed bättre möjligheter att hjälpa sina barn på nätet.
- Höj lärares kompetens. Lärares stöd tycks inte uppmuntra till säker nätanvändning, möjligen därför att många lärare känner sig osäkra när det gäller nätet. Lärare behöver därför öka sin digitala kompetens när det gäller faror på nätet.⁸

Även Ann Frisé och Sofia Berne beskriver i sin bok *Nätmobbing – Handbok för skolan* (2016) vikten av att ge elever strategier för att hantera nätmobbing. T.ex. nämns att samtal bör föras med eleverna gällande vad som är okej att lämna ut och inte på nätet, vikten av att spara bevis genom att ta en skärmdump av kränkande inlägg eller bilder och hur man ska gå till väga om man ska göra en polisanmälan. De för även fram att det är bra om eleverna vet vad som gäller på nätet juridiskt, vilka handlingar som är brottsliga och vad de kan leda till för straff.

Frisé och Berne lyfter att det kan vara framgångsrikt att låta äldre elever vägleda yngre elever. När äldre elever visar omtanke och visar hjälper yngre elever så blir de modeller för de yngre eleverna. Ett sätt att förebygga nätmobbing kan därför vara att låta äldre elever (under handledning av vuxna) få vägleda yngre elever t.ex. hur de kan skydda sig tekniskt på nätet.

Att eleverna verkligen förstår begreppen kränkande behandling, trakasserier och diskriminering är vidare en central del i det förebyggande arbetet, anser Frisé och Berne. De varnar dock för att enkelriktat fokusera på att låta elever få ta del av otäcka kränkningar som andra utsatts för. Det kan nämligen få motsatt effekt - det kan skapa nya idéer om hur elever kan kränka andra. Därtill kan det vara obehagligt för de elever som redan är utsatta. De rekommenderar därför att ge mer generell information om nätmobbing.

3.4 Nätkunskap hos pedagogerna

I Skolverkets rapport *IT-kompetens och IT-användning i skolan* 2016 anges att IT-användningen i och utanför skolan kan medföra problem som till exempel nätmobbing och publiceringar som kränker elevers och lärares integritet. Enligt rapporten arbetade 2012 endast hälften av alla lärare med att främja en säker användning av internet. 2016 uppgav fler elever att de fick arbeta med nätfrågor i skolan, det gällde särskilt elever som fått egen dator. Fortfarande svarade dock omkring 40 procent av alla lärare att de inte alls

---

⁸ Dunkels, E, (2016) hänvisar till EU Kids Online i sin bok *Nätmobbing, näthat och nätkärlek. Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet.*

arbetar med att främja säker internetanvändning och förebygga kränkningar på nätet. Tillsammans med IT som pedagogiskt verktyg var förebyggande av kränkningar på nätet också det område som flest lärare i grundskola och gymnasieskola uttryckte behov av att lära sig mer om.

Skolverket lyfter i sitt stödmaterial (2014) att det är viktigt att söka kunskap om elevernas relationsbygge på nätet. Skolans personal behöver dels kunskap om hur eleverna umgås på nätet och vilka erfarenheter de har, dels mer generella kunskaper om nätanvändande bland ungdomar. Skolpersonalen kan inte anses ha ett krav på sig att "ligga före" eleverna gällande kunskaper och erfarenheter av nätet, menar Skolverket. Det kan istället vara ett område där skolpersonal kanske kan lära av eleverna. Detta kan skapa en relation på andra villkor än de som vanligen råder mellan lärare och elever, vilket kan resultera i en tillitsfull relation som kanske motverkar elevernas ovilja att berätta för vuxna om vad som händer på nätet, resonerar man.

Enligt BEO handlar inte skolans ansvar om att följa och bevaka vad eleverna gör på sociala medier utan om att skaffa sig kunskap exempelvis om vilka kanaler eleverna använder och hur de fungerar. Genom att försöka upprätta tillitsfulla relationer till eleverna skapas ett klimat där de faktiskt vill och vågar berätta om sina erfarenheter på nätet, menar BEO.⁹

Skolinspektionen fann i sin granskning (2016) att flera skolor behövde utveckla sitt arbete på detta område eftersom insatserna för att främja ett positivt kommunikationsklimat på nätet endast sker på förekommen anledning, t.ex. när kränkningar på nätet har uppmärksammats i media eller när det skett en kränkning på skolan. I de skolor som har ett mer utvecklat arbete har såväl eleverna som personal fått utbildning i säker och lagenlig användning av nätet. Inte sällan används olika material från bl.a. Statens medieråd och Ungdomsstyrelsen i arbetet. På flera skolor där arbetet bedöms fungera väl har personalen även tagit del av aktuell forskning i ämnet.

Dunkels (2016) menar eleverna är en viktig resurs i arbetet med likabehandling, men inte som objekt utan som subjekt. Om det på allvar blir intressant för de vuxna hur eleverna själva tänker och sin nätanvändning skapas ett helt annat samtal än om lärarna, eller ännu värre, en inhyrd expert, ska tala om vad som är rätt och vad som är fel, resonerar hon. Dunkels menar att skolorna kan börja arbetet med att inventera förkunskaper och kunskapsluckor om nätet och kränkningar på nätet. Skolorna bör ställa sig frågorna: vad behöver personalen lära sig av eleverna? Vad behöver eleverna lära sig av personalen? hur kan kunskapsutbytet organiseras? Hur ska kunskapsutbytet fortgå?

3.5 Vuxna som förebilder och mod att säga ifrån

Samtidigt som vuxna måste vara tydliga med att vi inte kan allt och att vi är nyfikna på vad som pågår på nätet, är det viktigt att vi använder oss av de erfarenheter och kunskaper vi har skaffat oss utanför nätet om relationer och konflikter och kränkningar, anser Dunkels (2016). Vuxna måste förstå att värdera dessa kunskaper och börja prata om problemen med kränkningar på nätet som en del av livet i övrigt. Vi måste väva ihop vuxnas

---

⁹ Barn- och elevombudet Caroline Dyrefors Grufman, BEO-bloggen, 2016, <https://www.elevhalsan.se/blogs/beo/elever-har-ratt-att-kanna-sig.htm>

livserfarenhet med ungas erfarenheter av nätet och samtidigt så att barn och unga får bästa möjliga stöd under sin uppväxt, menar Dunkels.

Ett amerikanskt forskningsprojekt GoodPlay Projekt lyfter fram etisk stöttning som en framgångsfaktor. Om vuxna uppträder oetiskt eller olagligt är det orimligt att tänka sig att de unga ska uppträda bättre. Om skolan sätter upp tekniska hinder så att eleverna inte kommer åt olämpligt innehåll men missar att ge eleverna utbildning om hur man navigerar säkert på nätet, lämnas eleverna åt sina egna strategier.¹⁰

Skolverket (2014) poängterar också att skolpersonal måste vara tydliga med att trakasserier och kränkningar är oacceptabelt oavsett hur de framförs och att det behöver utvecklas en etik i unga och vuxnas nätkommunikation.

3.6 Samverkan med föräldrar

Frisén och Berne (2016) lyfter att forskning visar att en framgångsrik komponent för att främja ett gott skolklimat och förebygga mobbning på och utanför nätet är att föräldrar medverkar i det förebyggande arbetet. Ett bra sätt kan vara bjuda in till föräldramöten för att ge föräldrar information om nätet och ge dem möjlighet att diskutera barns nätanvändning utifrån olika teman. Ett tips som ges är att bjuda in barnen till föräldramöten för att barnen själva får berätta om sina liv på nätet både för föräldrar och pedagoger. Andra frågor som kan tas upp på föräldramöten är t.ex. vilken funktion olika typer av internetsidor har i barns och ungas liv, vilka sidor som är okej för barn att vara på och hur nätmobbning kan se ut och vad juridiken säger om det som sker på nätet.

3.7 Normkritiskt arbete och språkbruk

Dunkels (2016) framhåller att normkritik har visat sig vara centralt i antimobbningsarbete. Det finns en koppling mellan normtänkande och uteslutning som kan leda till kränkande behandling och de skolor som framgångsrikt arbetar med normkritisk pedagogik har visat goda framgångar när det gäller just antimobbningsarbete.

En viktig aspekt av normkritik när det gäller kränkningar, menar Dunkels, är att fundera på vem som kan vara offer. Krävs det att ett offer agerar på ett särskilt sätt för att få räknas som offer? Detta blir särskilt tydligt när det kommer till ungas nätanvändning, menar hon, där användarna som utsätts ofta utmålas som medagerande i de kränkningar eller brott som de utsätts för. Dunkels menar att hon har hittat en förklaring till att unga ofta betraktas som medskyldiga till sin egen utsatthet i forskningen om unga och makt. Hon hänvisar till en teori om maktrelationer som bygger på ålder, som handlar om att unga har mindre makt än vuxna, och som kan förklara att vuxna har svårt att på allvar förstå hur unga kan vara kompetenta och agera självständigt men ändå vara utsatta för risker.

Skolinspektionen (2016) konstaterar, likhet med Dunkels (2016), att skolans personal inom ramen för det normkritiska arbetet behöver synliggöra och ifrågasätta de normer som avspeglas i samband med elevernas nätanvändning och som kan leda till att elever kränks på nätet. I granskningen framkommer att lärare och elever i samtliga skolor diskuterar normer och attityder, men det var emellertid vanligt att arbetet skedde vid

---

¹⁰ Dunkels (2016) hänvisar till GoodPlay Projekt i sin bok *Nätmobbning, näthat och nätkärlek. Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet*.

något enstaka tillfälle och inte utifrån en skolgemensam bild av vilka normer och värden som karaktäriserar den egna skolan. Normer i samhället i stort tas upp, t.ex. kvinnors situation i världen, men kopplingar till hur dessa föreställningar om män och kvinnor påverkar elevernas vardag görs i mycket liten utsträckning.

Även BEO har konstaterat att det i undervisningen ofta diskuteras normer i samhället och världen i stort men att det mycket sällan kopplas till elevernas vardag. BEO lyfter vikten av att göra kopplingen till det som händer i skolan när frågor kring exempelvis diskriminering och mänskliga rättigheter diskuteras. BEO anser vidare att arbetet med normkritik även är ett effektivt sätt att komma till rätta med ett hårt och kränkande språkbruk.¹¹

När det gäller elevernas språkbruk konstaterar Skolinspektionen (2016) att samtliga skolor i granskningen beskriver att detta är en fråga som är uppe till diskussion. I flertalet av skolorna uppges att nolltolerans råder mot en kränkande jargong och att personalen agerar direkt genom att säga till den elev som använder ett oacceptabelt tilltal. Däremot ges få exempel i intervjuer på att personal, i samband med att elever använder kränkande ord, vid ett näraliggande tillfälle diskuterar med eleverna vilka normer och värderingar som detta kan vara ett uttryck för. Inte heller ges några exempel på att diskussioner om elevernas språkbruk inkluderat elevernas kommunikation på nätet.

3.8 En naturlig del i likabehandlingsarbetet

Dunkels (2016) hänvisar till att forskning visar att det finns en stark koppling mellan mobbning i skolan och på nätet. Modern mobbningsforskning visar också att det finns strukturer som tillåter och uppmuntrar mobbning, till skillnad från äldre forskning där man snarare försökte få syn på egenskaper hos individer som gjorde dem till mobbare respektive offer. Utifrån detta menar Dunkels att det är viktigt att inte hantera nätmobbning som ett separat problem, utan integrera frågan i det övriga likabehandlingsarbetet. Målet enligt Dunkels är att komma åt strukturerna snarare än att angripa uttrycken för dem, alltså de enskilda mobbningsincidenterna. Det är därför viktigt att varje verksamhet regelbundet kartlägger och analyserar sin organisation och sina arbetssätt för att försäkra sig om att det inte finns något som leder till eller riskerar att leda till diskriminering eller kränkande behandling.

Skolinspektionen (2016) poängterar också att kränkningar på nätet måste omfattas av och synliggöras i skolans främjande och förebyggande arbete utan att vara "ett eget spår" vid sidan av. Orsakerna till kränkningar som sker ansikte mot ansikte och på nätet är desamma. För eleverna är nätet inte en ny arena utan kommunikationen som sker där är en naturlig och integrerad del av deras vardag. För att uppfylla sitt ansvar gentemot eleverna, en skolmiljö som är fri från trakasserier och kränkande behandling, måste skolorna inkludera nätet i arbetet mot kränkningar.

De skolor som bedöms ha ett framgångsrikt främjande arbete i Skolinspektionens granskning kännetecknas av att arbetet integreras i undervisningen, framförallt inom de samhällsorienterade ämnena och ämnet svenska. Arbetet kännetecknas också av att

---

¹¹ Barn- och elevombudet Caroline Dyrefors Grufman, BEO-bloggen, 2016,
<https://www.elevhalsan.se/blogs/beo/elever-har-ratt-att-kanna-sig.htm>

kränkande behandling på nätet synliggörs och lyfts men att detta inte särskiljs från det generella arbetet mot trakasserier och kränkande behandling i stort.

3.9 Kartläggning av förekomsten av nätkränkningar

I Skolverkets stödmaterial (2014) konstateras att elever som utsätts för kränkningar på nätet utsätts också ofta i skolan. I en tidigare undersökning som Skolverket gjort svarade 87 % av eleverna som var utsatta för mobbning på nätet att de också var utsatta på skolan. Skolverket menar att precis som det gäller att skapa sig en uppfattning förekomsten av kränkningar i den fysiska skolmiljön måste skolan skapa sig en uppfattning om elevernas umgänge och eventuella kränkningar på nätet. Vid planering, genomförande och analys av de insatser som bör göras är det viktigt att ta i beaktande att det är svårt att få en korrekt bild av elevers utsatthet då det finns risker för underrapportering, skriver man.

Skolverket framhåller vidare att arbetet kan vinna i kvalitet om man på skolan ger en mindre grupp mer fördjupade kunskaper om olika metoder för kartläggning och vilken effekt en skolas insatser kan ha. Skolverket menar att det kan vara viktigt att också beakta den information som skolans personal får genom en ständigt pågående dialog med skolans elever både formellt i klass- och elevråd och informellt under lektioner, raster och luncher och som kan ligga till grund för mer systematiska kartläggningar.

Skolinspektionen (2016) konstaterar att majoriteten av de granskade skolorna inte skaffat sig tillräcklig kunskap för att kunna bedriva ett framgångsrikt förebyggande arbete mot kränkningar på nätet. Granskningen visade att det var vanligt att den inledande kartläggningen ger obefintlig eller mycket liten information om hur elevernas upplever tryggheten och förekomsten av kränkningar på nätet. Till exempel kunde frågor om detta helt saknas.

Skolinspektionen konstaterar vidare att skolorna är alltför passiva och lägger för mycket ansvar på eleverna att berätta när det har skett kränkningar på nätet. Skolinspektionen vill betona att förtroende och relationer framförallt är skolans ansvar och personalen måste ta reda på de kränkningar som sker mellan eleverna. Centralt är också att elever och vuxna har en gemensam definition av vad en kränkning på nätet är. I elevernas begrepps värld kanske inte det hårda språkbruket utgör en kränkning vilket kan ge missvisande svar vid kartläggningen.

Skolinspektionen lyfter på samma sätt som Skolverket riskerna med underrapportering, och att eleverna saknar förtroende för de vuxnas vilja och möjlighet att ingripa är faktorer som måste vägas in. Eleverna i några av de granskade skolorna beskriver att de saknar förtroende för de vuxnas vilja och möjlighet att ingripa om en elev blir utsatt för kränkande behandling och därför väljer att inte berätta om det. Vidare framkom genom intervjuer att elever ser nätet som sin egen zon som de vill värna från de vuxnas insyn. Det finns en risk, menar eleverna, att jargongen eleverna emellan på nätet kan missförstås av lärarna och att skolan kan begränsa tillgången till social media genom att exempelvis ta ifrån dem mobilen.

I Skolinspektionens granskning framkom vidare att skolans ansvar för kränkningar på nätet inte är tillräckligt förankrat hos personal och elever. Det framkom en skepsis till att skolan skulle ha ett ansvar för det som sker mellan elever på nätet utanför skoltid.

3.10 Samla in information genom elevenkät och på annat sätt

Ofta samlar skolor in elevernas upplevelse via en årlig elevenkät. Enligt skolverket (2014) måste enkätfrågorna arbetas igenom noggrant och granskas kritiskt så att de anpassas till de frågeställningar som behöver belysas. Och det är viktigt att inte glömma att skapa en bild av elevernas umgängesformer på nätet. Andra sätt att kartlägga risken för kränkningar är fokusgrupper där strukturerade samtal förs kring i förväg planerade frågor. Skolverket lyfter att det lätt kan gå slentrian i enkätundersökningar och att det finns risk att det ger en ytlig information. Att tala med eleverna kan ofta ge en fylligare bild.

När det gäller kartläggning genom elevenkät visar Skolinspektionens granskning (2016) att enkäternas innehåll och omfattning varierade stort mellan skolorna. I några fall innehöll enkäten endast någon enstaka fråga som berörde nätet, och personal uttryckte att de inte visste huruvida nätet ingick på något särskilt sätt och även eleverna var osäkra på om enkäten omfattade deras upplevelser på nätet.

De skolor som bedömdes ha ett bra förebyggande arbete i skolinspektionens granskning samlar, förutom enkäten, in ytterligare information om elevernas upplevelse av kränkningar på nätet genom bl.a. hälsosamtal som skolsköterskan genomför och diskussioner lärare och elever emellan. Även genom personalens samtal med elevrepresentanter, exempelvis elevråd och kamratstödjare, inhämtar skolan underlag om situationen på nätet.

Några av de granskade skolorna hade uppmärksammat att arbetet med att få en bild över situationen på nätet behöver utvecklas. Vissa skolor hade därför förändrat sitt sätt att identifiera risker för kränkningar på nätet genom att förändra innehållet i elevenkäten och genomföra enkäten oftare. En annan förändring som en skola gjorde var att genomföra regelbundna och täta avstämningar med eleverna om stämningen på nätet genom att samtliga elever vid bestämda tidpunkter får ta ställning till en fråga om situationen på nätet. Skolans mentorer, vuxenstödjare och trygghetsteam ansvarade för arbetet.

3.11 Vikten av elevernas delaktighet

I Skolinspektionens rapport (2016) framkommer en bild av att eleverna upplever sin delaktighet i det förebyggande arbetet som mycket liten. Elever beskriver att de besvarar skolans enkäter om hur de upplever sin arbetsmiljö och om kränkningar förekommer men att de därefter inte får någon information eller återkoppling från personalen om resultatet eller de eventuella insatser som genomförs.

Det finns emellertid skolor i granskningen där situationen är annorlunda. Vid en skola kartläggs risken för kränkningar i såväl den fysiska miljön som på nätet genom enkäter till elever och vårdnadshavare samt genom samtal i fokusgrupper. Skolans elevråd är en av grupperna som under ledning av kuratorn identifierar otrygga platser i verksamheten. Eleverna är med och analyserar enkätresultat genom att mentorerna går igenom och

diskuterar resultat med eleverna. Av intervjuer och enkäter framkommer att skolans elever upplever sig delaktiga i det förebyggande arbetet. Så är även fallet i en annan skola där elevernas upplevelse av kränkningar på nätet kartläggs genom individuella samtal och genom enkäter. I utformningen av skolans senaste enkät, som enbart gällde nätet, var eleverna delaktiga genom skolans kamratstödjure. Resultatet sammanställdes av skolans trygghetsteam och därefter fick eleverna delta i diskussioner om resultaten samt definiera utvecklingsområden och åtgärder för förbättring.

Det är mycket viktigt att eleverna är delaktiga i samtliga steg i det förebyggande arbetet i och med att nätet framförallt är "deras" arena, konstaterar Skolinspektionen. Eleverna måste involveras i arbetet. Ungdomarna är de som vet bäst hur situationen ser ut, hur de skulle vilja ha den och de har många bra idéer om hur vi ska kunna få en trygg och bra miljö både i skolan och på nätet. Ungdomar som känner sig delaktiga i arbetet kommer med största sannolikhet vara mer motiverade att se positiva resultat vid utvärderingen av åtgärderna.

"Om vi kan se unga som kompetenta medborgare, med egna relevanta erfarenheter, kan vi lättare utbyta tankar och farhågor. Men om det är vi vuxna som ska sitta inne med all kunskap som vi sedan ska förmedla till de unga, är risken stor att vi pratar förbi dem, hur väl vi än vill dem." (Dunkels 2016 sid.74)

3.12 Skolornas analys av kartläggningen och framtagande av mål och insatser

Skolverket (2014) konstaterar att liksom all annan verksamhet i skolan ska arbetet mot kränkande behandling vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Efter kartläggningen ska arbetet efterföljas av att dokumentera, analysera och kritiskt granska den insamlade kunskapen. Med utgångspunkt i vad som framkommit bör man därefter med hjälp av vad forskningen säger tillsammans med medarbetare och elever genomföra insatser för förbättringar. Det är även viktigt att all personal är delaktig när resultatet av kartläggningarna ska analyseras och här är även eleverna viktiga. Även när insatser ska tas fram är det viktigt med delaktighet bland eleverna.

I Skolinspektionens granskning (2016) behövde mer än hälften av de granskade skolorna utveckla sitt arbete med att analysera resultaten av kartläggningen. Vissa skolor bedöms t.ex. ha ett bristande arbete på grund av att elever och personal inte i tillräcklig utsträckning fått diskutera och dra slutsatser av de resultat som framkommer genom de kartläggningar som genomförs. En fjärdedel av de granskade skolorna har planer mot diskriminering och kränkande behandling som explicit omfattar nätet. I dessa planer framkommer att skolan har kartlagt situationen avseende kränkningar på nätet samt kommit fram till att förebyggande åtgärder behövs för att avvärja risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Övriga granskade skolor har i sina planer definitioner av kränkande behandling och i detta sammanhang nämns att även kränkningar på nätet omfattas. För övrigt innehåller dessa planer inga slutsatser från kartläggningar eller insatser som uttryckligen berör nätet.

4. Goda exempel från andra skolor och kommuner

I forskningen och i rapporterna från skolmyndigheterna har vissa kommuner och skolor dykt upp som framgångsexempel på hur man kan jobba främjande och förebyggande mot nätkränkningar. Vi har forskat vidare kring vissa kommuner och skolor och har bl.a. hittat exempel på hur de har jobbat i deras likabehandlingsplaner. Vi har även kontaktat några skolor via mail men har inte fått något svar. Det kommer att bli aktuellt att åter ta kontakt med några av dessa under genomförandefasen för att få mer tips och praktiska råd kring arbetssätt och arbetsmetoder gällande nätkränkningar i skolan.

Gårdstensskolan i Göteborg

På skolan har det genomförts en elevenkät där frågor om kränkande behandling på nätet ställts. Likabehandlingsplanen har introducerats i form av en halvdag med likabehandlingsarbete i hela skolan. Det har även avsatts en halvdag till temat Nätet – rättigheter och skyldigheter. Eleverna i årskurs 4-6 deltog då i diskussioner om hur de socialiserar på nätet. De fick visa vuxna på skolan vilka sociala medier och appar de använder. Årskurs 7-9 hade besök av polisen. Genomgående tema för dagen var att visa att vi syns och lämnar spår på nätet, även om vi befinner oss bakom en skärm.

Böskolans friskola i Göteborg

På Böskolans friskola i Göteborg har man arbetat med trygghetsteam som träffas varje vecka. Teamet håller sig à jour med aktuell forskning och litteratur och fungerar som länk till arbetslagen avseende det aktuella läget bland eleverna. Teamet bidrar till att upprätthålla en kontinuerlig dialog med skolledning, personal och mentorer kring elevernas upplevelse av sin skolsituation. Medlemmarna i teamet har specifikt ansvar för mindre grupper av kamratstödjare som de träffar regelbundet. Teamet hjälper till att ta fram och sammanställa material för gemensamt arbete i elevgrupperna, exempelvis avseende diskrimineringsgrunderna och med att motverka kränkningar och trakasserier på nätet. Teamet har ett övergripande ansvar för att det systematiska kvalitetsarbetet inom området upprätthålls.

Som en förebyggande åtgärd anges i Böskolans friskolas plan mot diskriminering och kränkande behandling att undervisning om kränkningar på nätet ska ske. Undervisningen skulle utgöras av återkommande samtal/övningar i alla elevgrupper. Äldre elever genomförde aktiviteter med yngre elever i syfte att öka kunskap kring risker och förhållningssätt på nätet. Till stöd för arbetet har en "lathund" skapats och implementeras som alla undervisande lärare har tillgång till.

Kunskapsskolan i Västerås

Ett framgångsexempel på tillitsfulla relationer och naturliga forum för att lyfta nätfrågor är Kunskapsskolan Västerås. Skolan har s.k. basgrupper där eleverna träffas två gånger per dag med sin handledare. Det finns en struktur och ett arbetssätt med personliga handledningssamtal och basgruppssamlingar som möjliggör kontinuerliga diskussioner och samtal om hur elevernas trivs och har det på skolan där nätet ingår som en självklar del.¹²

¹² Skolinspektionen (2016) *Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet*.

I skolans plan mot diskriminering och kränkande behandling har kränkningar på nätet en egen rubrik i den inledande texten som behandlar rätten till likabehandling och skolans ansvar att ingripa. Enkätundersökningen inkluderar frågor om kränkningar på nätet och skolan konstaterar ett behov att arbeta med attityder samt säkerhet på nätet för att förebygga risker med kränkningar på nätet. I åk 9 har de inom ramen för svenska arbetat kring nätmobbning och diskuterat och övat samtal om uppseendeväckande uttalanden i media som just kretsat kring diskrimineringsgrunderna. En halv temadag har också organiserats där fokus legat på det förebyggande arbetet kring kränkningar på nätet.

5. Hur ser det ut gällande nätkränkningar för elever i Västerviks kommun – hur tänker eleverna och skolpersonalen?

5.1 Tidigare studie om kränkningar på sociala media i Västerviks kommun

Det har tidigare gjorts en studie om nätkränkningar bland elever i Västerviks kommun. Som examensarbete på det socialpedagogiska programmet vid högskolan Väst gjorde Mikael Bergman och Stefan Johansson 2017 en studie om kränkningar på sociala media bland elever på Västerviks gymnasium. Av de fokusgruppsintervjuer som gjordes med elever vid Västerviks gymnasium framkom bl.a. följande.

Många ungdomar berättade att de var rädda för att berätta om kränkningar på sociala media för vuxna då det trodde det skulle starta en process och att det skulle bli värre, eller att de inte skulle bli tagna på allvar eller inte förstådda. Ungdomarna menade att de vuxna inte är insatta i sociala media och därför inte kan hjälpa dem om något händer. Ungdomarna menade att de vuxna behöver synliggöra problemen med kränkningar på sociala media och prata mer om dessa typer av problem. De måste visa att de tar kränkningar på sociala media på allvar, att det måste till en förändring kring det hårda klimatet på nätet. De vuxnas engagemang skulle göra att ungdomarna fick större förtroende för dem, resonerade eleverna.

Att lyfta allvaret med kränkningar på sociala media och att använda mentorstiden till diskussioner och låta ungdomarna informera de vuxna om kränkningar, var förslag på förebyggande åtgärder. Ungdomarna lyfte att de årligen får svara på en enkät men att det är så många frågor och tar så lång tid så att de istället skulle föredra att prata och diskutera kränkningar och hur de kan förebyggas, att det skulle vara både lättare och mer givande. Ett annat förslag på förebyggande åtgärder var att alla ungdomar och vuxna skulle gå en kurs om kränkningar på sociala media. Ungdomarna ansåg att det var viktigt att informationen gavs i tidig ålder. Ytterligare förslag var att gymnasieungdomar skulle ut och föreläsa bland yngre elever om hur man ska bete sig på sociala medier och

konsekvenserna av kränkningar. En framgångsfaktor för detta är att yngre elever ser upp till äldre och att de äldre kan vara positiva förebilder. Att lägga mer vikt på det positiva och sprida mer kärlek var andra synpunkter som lyftes fram.¹³

5.2 Fokusgrupper med elever inom ramen för aktuell förstudie

Intervjuer har hållits med elever i fokusgrupper vid fyra olika skolor i kommunen. I två av grupperna deltog elever i åk 4-6, i en grupp elever i åk 5-8 och i en grupp elever i åk 7-9. Intervjuerna var halvstrukturerade. Nedan presenteras några av de frågor som ställdes och en sammanfattning av resultatet av samtliga intervjuer.

Har ni upplevt nätkränkningar och vilka uttryck har det i sådana fall tagit sig?

Vid samtliga intervjuer uppgav någon eller några elever i gruppen att de varit utsatta eller sett andra blivit utsatta för kränkningar på nätet. Kränkningarna uppgavs handla om bilder som sprids via "Snapchat" eller negativa och hatfulla kommentarer. Snapchat var det forum som de allra flesta elever sade sig använda just nu. De yngre eleverna uppgav att det oftast är snälla saker som skrivs men ibland är det riktigt dumma och grova saker. Högstadieläverna uttryckte att det är så vanligt med hat på nätet att man vant sig men att de förstod att utomstående skulle bli chockade av vad som sägs och visas.

Flera elever uttryckte att det inte är lika illa att få elaka kommentarer på Snapchat som i verkligheten och att det är lättare att vara dum mot någon på telefonen för att man kan vara anonym. Några elever lyfte att det är vanligare att tjejer får elaka kommentarer och otrevliga bilder men att det också kan bli hårt språk när pojkar spelar på nätet. Eleverna uttryckte att de vet hur de ska prata och vilket språk som är okej på skolan men att det kan hända att de helt byter jargong när de kommer ut på nätet.

Oftast är det någon man känner som skickar och skriver saker, berättade eleverna. Det kan starta på skolan men fortsätta på Snapchat. Ibland sparar man det vill säga tills man sitter bakom skärmen. Eleverna upplever att även vuxna bråkar på t.ex. facebook, vuxna är inte alltid bra förebilder, uppgav en elev.

Hur hanterar ni kränkningar på nätet och vem ber ni om hjälp när det har hänt?

Eleverna berättade att det är lite olika hur man hanterar eventuella påhopp, ibland struntar man i det som skrivs, ibland frågar man vad problemet är och försöker reda ut det på nätet och ibland "blockar" man avsändaren direkt (stänger av). I en fokusintervju uppgav eleverna att en vanlig strategi är att ge svar på tal och sen blocka.

Flera av de yngre eleverna berättade att de i första hand pratar med sina föräldrar när något hänt på sociala media. Vissa elever uppgav att vuxna inte förstår och det är bättre att lösa det själv och andra upplevde att det är bra att prata med vuxen som kan vara förstående och stötta i att få till en lösning på problemet. Eleverna i låg- och mellanstadiet

---

¹³ Bergman, M & Johansson, S (2017) *Kränkningar på sociala medier – En del av ungdomars vardag*. Högskolans Väst.

ansåg generellt att det finns vuxna på skolan som de skulle kunna gå till och berätta för om något obehagligt skulle hända på nätet.

Högstadieläroverna gav uttryck för att de ansåg att som händer på nätet är personligt och att det inte är helt naturligt att prata med föräldrar eller skolpersonal om det. Eleverna ansåg inte att det var lämpligt att prata med en ämneslärare om något som hade skett på nätet, "vad har en mattelärare med det som händer mig på nätet att göra" uttryckte en elev. Eleverna ansåg däremot att det var naturligt att gå till kuratorn och prata om något hade hänt på nätet.

Diskuterar ni i skolan hur man är mot varandra på nätet? Vad skulle ni vilja att skolan gjorde för att motverka nätkränkningar?

Eleverna i samtliga fokusgrupper ansåg generellt att skolan arbetar mycket med hur man ska vara mot varandra och beskrev att det fanns olika dokument uppsatta med regler om att man t.ex. ska visa respekt mot varandra. Eleverna uttryckte dock att dessa ordningsregler kunde kännas gammalmodiga i relation till vad som kan hända på nätet. "Det tas upp kring mobbning på skolan men inte på nätet, varför då? "Hur kan det vara så viktigt att vi inte svär på fotbollsplanen när det sker så mycket mobbning på nätet som vi inte pratar om"? "Lärarna bryr sig inte om vad som händer utanför skolan" uttryckte några elever.

Flera av skolorna där fokussamtalen hölls har som regel att eleverna lämnar in mobilen vid skoldagens början och får tillbaka den vid skoldagens slut. Eleverna vid en skola upplevde att det är positivt att lämna in mobilen på morgonen och att det går bra att släppa tanken på vad som händer på nätet under skoldagen. "I skolan är det skoljobb som är viktigt", konstaterade eleverna där. På en annan skola berättade eleverna att det kan vara jobbigt om man vet att någon har skickat något och man inte hunnit kolla det innan man lämnar telefonen men att det är inget som stör skoldagen. Direkt när man får tillbaka mobilen går man ut på Snapchat, beskrev man. En elev uppgav att det kan vara lite jobbigt att ha mobilförbud på dagarna då man kanske har kompisar i åk 7 som får ha telefonen och då kanske man missar någon bild eller något meddelande men att man går in på Snapchat direkt när man får tillbaka telefonen. "Det är vårt sätt att umgås och kommunicera" konstaterade eleven.

Vid samtliga intervjuer framkom att eleverna upplever att skolan alltid agerar om skolan får kännedom om det har hänt någon incident på nätet. Då tar personalen upp det och pratar om det. Eleverna anser att det är bra men att det ibland blir 'så stort' och infekterat. Flera högstadielärover ansåg att personalen på skolan alltid överreagerar och tar tag i saker som inte är viktiga. De rusar ibland in i konflikter utan att veta bakgrunden och "anklagat" fel personer, uppgav man. "Lärarna måste bli bättre på att lyssna och prata först när de har koll", var en kommentar.

I samtliga elevgrupper uttrycktes att det vore önskvärt och positivt om man pratade och diskuterade nätet mer i skolan. Eleverna vill att detta ska ske på ett neutralt sätt och inte när det hänt något speciellt för då blir det så personligt. De upplever att om man har pratat om det innan något allvarligt händer är det lättare att gå till en vuxen om bekymmer uppstår.

Eleverna var positiva till att själva ta aktiv del i samtal kring nätet, t.ex. att visa lärare och pedagoger hur man umgås på nätet. Eleverna i högstadiet var även positiva till att lära ut till yngre elever hur man kan använda nätet på ett positivt sätt och hur man kan hantera kränkningar på nätet.

5.3 Fokusgrupper med lärare

Intervjuer på fyra olika skolor har hållits med lärare och andra medarbetare i fokusgrupper om 3-8 personer i varje grupp. Nedan presenteras några av de frågor som ställdes och en sammanfattning av resultatet av samtliga intervjuer.

*Hur ser ni på elevers användning av nätet och de nätkränkningar som förekommer där?
Hur arbetar ni för att motverka nätkränkningar i skolan?*

Vid fokusintervjuerna framkom att det varierade mycket i inställningen till digitala medier och i åsikterna kring vilket ansvar skolan har för det som händer på nätet. Några lärare gav uttryck för att digitala kanaler t.ex. facebook borde spärras på skolans datorer för att det bara skapar så mycket elände. Vissa lärare ansåg att det som sker på fritiden inte är skolans ansvar och att "man inte forskar i det". Händer det dock något på skolan eller om något som skett på sociala media påverkar arbetet i skolan, då hanterar man det. Andra lärare var väl insatta i ungdomarnas digitala värld och såg det som något naturligt för skolan att involvera sig i. En lärare berättade att det finns ett visst motstånd mot att prata om och jobba med nätet och sociala media eftersom det känns som om man lägger sig i saker som är hemmets.

Flera lärare hade erfarenheter från att själva ha tagit upp och samtalat kring saker som hänt på nätet när det uppstått problem för elever i klassen men uppgav att man inte är så bra på att jobba förebyggande mot nätkränkningar. Lärarna uppgav att man inte diskuterar nätet och nätetik specifikt med eleverna men arbetar aktivt med förhållningssätt och värdegrund i stort. En lärare uppgav att många av personalen i skolan inte vet vilka kränkningar som förekommer bland elever och att man kan behöva en "ögonöppnare".

Ingen av de skolorna där fokusintervjuer hölls hade med nätet i likabehandlingsplanen eller använde sig av specifika frågor om klimatet på nätet i den enkät eller kartläggning i övrigt som görs av tryggheten på skolan. Vid en skola uppgav emellertid kuratorn att samtal förts med eleverna om bl.a. klimatet på nätet när hon pratar om deras sociala välmående, vilket är en del av trygghetsarbetet på skolan.

En skola hade i samband med att Classroom introducerades haft en diskussion om vad och hur man skriver till och om varandra där och vid en högstadieskola hade man haft uppe diskussioner om nätet och sociala media i So-ämnet. Vid en annan skola hade en medarbetare från socialtjänsten varit på besök som hade kunskap om ungdomars liv på nätet.

Hur skulle ett aktivt arbete för att motverka kränkningar på nätet kunna se ut? Vad skulle du som personal behöva stöd med för att kunna bli ännu bättre på att förebygga kränkningar på nätet?

Gemensamt för samtliga intervjuade lärare var att det uttrycktes behov av få hjälp med att ta fram konkreta arbetsmetoder och material som kan användas för samtal och diskussioner om nätet inom ramen för undervisningen. Man lyfte också möjligheten att på mentorstid lyfta eventuella bekymmer kopplade till sociala media och att även elevrådet kunde vara ett forum för att lyfta dessa frågor.

På en skola diskuterade lärarna att det skulle vara bra att få hjälp av en moderator till föräldramöten och workshops med eleverna på ämnet nätkränkningar. Det skulle också kunna vara värdefullt att få höra exempel från andra som varit utsatta, resonerade man. Man efterfrågade också konkreta regler om netetik och att filmer från UR-skola med dilemman kring nätet kunde vara bra.

På en skola resonerade lärarna att det kan vara värdefullt att börja med diskussioner kring nätet och kränkningar på nätet tidigt, redan i åk 3, och att man kunde behöva hjälp att ta fram bra lektionsmaterial för detta. Man resonerade också att för de yngre barnen är fortfarande föräldrarna ett viktigt stöd och att föräldramöten på temat nätet och nätkränkningar skulle kunna vara värdefulla. På en fokusgruppsintervju diskuterades att samtal om nätet behöver ske i en grupp där eleverna är trygga nog för att våga prata. Vuxna behöver också vara tydliga i att markera vad som är okej och inte, resonerade man.

Flera lärare konstaterade att frågor om nätet relativt enkelt kunde kopplas på det värdegrundsarbete som redan pågick. På en skola såg man att nätkränkningar kunde fogas till den kränkningstrappa och kamratsstödjarsystem man hade. Några lärare lyfte att det kunde behövas en "ögonöppnare" för alla pedagoger gällande vilka uttryck nätkränkningar kan ta sig, t.ex. genom att en influencer höll en föreläsning. Därefter skulle arbetet kunna fortsätta i mindre grupper efter en given mall.

5.4 Samtal i kuratorsgruppen

Samtal om nätkränkningar har förts med kuratorer i grundskolan och gymnasiet vid ett av deras samverkansmöten. Nedan presenteras några av de frågor som ställdes och en sammanfattning av resultatet av diskussionerna.

Har ni erfarenhet av att elever blivit utsatta för nätkränkningar?

Kuratorsgruppen anser att kränkningar på nätet är vanligt förekommande och ett stort problem i dag. De har erfarenhet av att det förekommer grova kränkningar på nätet, oftast av sexuell natur. Det finns exempel på att s.k. "grooming" förekommit i kommunen och som ledde till polisanmälan.¹⁴ Generellt är bildspridningen stor bland eleverna och det är vanligt att man skickar bilder på intima delar till varandra. Eleverna verkar anse att det är en naturlig del i att vara i en relation i dag, att man skickar intima bilder till varandra. Det är inte alltid det upplevs helt frivilligt att göra det men det "förväntas" av en. Det förekommer att dessa bilder sedan används i utpressningssyfte när relationen tar slut. Det verkar vidare vara vanligt att ungdomar idag gör sin sexuella debut via nätet.

---

¹⁴ Grooming innebär att någon tar kontakt med barn under 15 år för att längre fram begå övergrepp. Vid grooming sker oftast den första kontakten på ett chattforum eller en sida för kontaktannonser. Polisen Grooming – skydda dig (<https://polisen.se/utsatt-for-brott/skydda-dig-mot-brott/grooming/>).

Hur jobbar skolan och ni förebyggande mot nätkränkningar? Hur skulle det förebyggande arbetet kunna utvecklas?

Eftersom det finns stora problem med sexuella kränkningar på nätet anser kuratorerna att en utveckling av sexualundervisningen bör vara en del i det preventiva arbetet. I mellanstadiet är man fortfarande öppen kring sin kropp medan elever i högstadiet har svårare att berätta. En av kuratorerna har "pubertetssnack" tillsammans med skolsköterskor med elever i åk 5. Där ingår diskussioner kring nätet och att man måste våga säga nej.

Att anlita någon föreläsare med talang att prata om ämnet på ett engagerande sätt, skulle vara värdefullt lyfter en av kuratorerna, eftersom det ibland inte blir så lyckat när personer som inte är bekväma eller inlästa på ämnet gör det. Samtidigt konstaterar man att det viktigt att arbetet mot nätkränkningar pågår hela tiden i vardagen. Arbetet mot nätkränkningar bör t.ex. ingå som en naturlig del i arbetslagens likabehandlingsarbete anser kuratorerna på gymnasiet.

Kuratorerna lyfter att det är viktigt att alla skolor har lika förutsättningar för att arbeta med detta och att det idag varierar mycket från skola till skola. Det skulle vara värdefullt med gemensamt tänk kring detta i stil med "i kommunen så gör vi så här när det gäller nätkränkningar", resonerar man. Det vore även värdefullt att polisen kom och föreläste för föräldrar om lag och rätt. Man resonerar även kring att information om nätkränkningar skulle kunna ingå i elevernas "nollning" inför gymnasiet där polis och andra aktörer har informationspass.

5.5 Workshop med rektorerna

En workshop har hållits med samtliga rektorer i kommunen. Rektorerna fick i uppdrag att ta fram utvecklingsområden som man ansåg angelägna att arbeta med i skolan på temat nätkränkningar. Följande områden togs då fram:

- Normkritiskt arbetssätt - börja i personalgruppen, vad förmedlar vi?
- Värdegrundsarbetet ska innefatta nätkränkningar.
- Öka kunskapen hos personalen - vi behöver veta mer!
- Rusta eleverna - hjälp dem hur de ska tänka/göra.
- Involvera föräldrarna - börja tidigt i förskolan, för sent i åk 7. Inbegrip nätet i utvecklingssamtalet.

6. Sammanfattning del 1 - kartläggning

Fokussamtalen visar att det förekommer nätkränkningar mellan elever i Västerviks kommun och att det i allmänhet är en hård jargong och tufft språkbruk på nätet. Kuratorerna uppger även att det förekommer grova sexuella kränkningar och övergrepp på nätet. Lärarna uppger att man är osäker på vilket ansvar man har för att motverka kränkningar som sker på nätet. När något har hänt på nätet som lärarna upplever påverkar skolmiljön, då hanterar man det. I övrigt diskuteras inte nätet nämnvärt med eleverna på de skolor som besöktes. Nätet ingår inte i likabehandlingsplanen och kränkningar på nätet kartläggs inte särskilt.

Eleverna uppger att det skulle underlätta att berätta om vad som händer på nätet om nätet diskuterades på ett neutralt sätt i skolan, utan att något speciellt har hänt. Eleverna anser att skolan lägger för stor vikt vid de "värdegrundsregler" som gäller för hur man ska vara mot varandra i skolan, i relation till att det saknas samtal om nätet, där de allvarligaste kränkningarna sker.

För att kunna arbeta främjande och förebyggande mot nätkränkningar upplever lärarna att det kan behövas en "ögonöppnare" för pedagoger kring elevernas nätanvändning och vilka kränkningar som kan förekomma. Vidare efterfrågas hjälp med att ta fram konkret lektions- och diskussionsmaterial om nätet, språkbruk på nätet m.fl. frågor som lärarna kan ta upp i undervisningen. Kuratorerna lyfter att en utveckling av sex- och samlevnadsundervisningen bör vara en del i det preventiva arbetet mot nätkränkningar.

Dessa resultat bekräftar till stor del vad som inledningsvis redovisades gällande forskning och skolmyndigheternas råd kring nätkränkningar. Där konstateras bl.a. att tillitsfulla relationer mellan elever och lärare samt förekomsten av naturliga forum för eleverna att lyfta frågor om nätet i skolan är framgångsfaktorer i arbetet mot nätkränkningar. Vidare konstateras att skolpersonal generellt sätt har för lite kunskap om nätfrågor och att skolor är bra på att jobba åtgärdande men behöver utveckla sitt främjande och förebyggande arbete mot nätkränkningar.

DEL II - Implementering, spridning och genomförande

---

7. Hur kan skolornas arbetsformer för att motverka nätkränkningar se ut och hur kan arbetet genomföras och implementeras?

7.1 Allmänna utgångspunkter

Mot bakgrund av vad som framkommit i kartläggningen i del 1 bör följande utgångspunkter för skolornas arbete mot nätkränkningar gälla.

Tydliggör skolans ansvar för nätkränkningar!

Så länge ledare och pedagoger känner osäkerhet inför skolans ansvar för nätkränkningar så kan det vara svårt att få till en förändring. Det är därför angeläget att det tydliggörs att kränkningar på nätet som har en koppling till skolan, är ett ansvar för skolan.

Öka personalens nätkunskap!

Lärarna behöver inhämta kunskap om olika forum på nätet och hur de används, prata med eleverna och låta eleverna lära dem. Lärarna behöver visa intresse för elevernas erfarenheter av hur man umgås på nätet och vilka uttryck kränkningar på nätet kan ta sig. Låt eleverna vara experterna och visa respekt för deras kunskaper. Grips inte av moralpanik utan lyssna och stötta.

Öka kunskapsnivån om lag och rätt på nätet!

Elever, pedagoger och föräldrar behöver bli medvetna om var gränserna går för det tillåtna och otillåtna på nätet. Det handlar om att informera om att hatfulla kommentarer och bilder som sprids mot någons vilja kan vara olagliga och inte ska accepteras.

Skapa naturliga forum för att lyfta frågor om nätet!

Det är inte bara elevernas ansvar att lyfta vad som händer på nätet utan skolan behöver skapa förutsättningar för att eleverna ska våga berätta. Se därför till att det finns forum i elevernas vardag där frågor om nätet och nätkränkningar kan tas upp på ett neutralt sätt. Det kan vara under mentorstid eller på elevråd eller liknande. För äldre elever kan kurator vara en viktig samtalspartner. Skapa tillitsfulla relationer så att eleverna vågar berätta.

Koppla det normkritiska arbetet och värdegrundsarbetet till nätet och inkludera det i undervisningen!

Se till att det värdegrundsarbete som pågår omfattar klimatet på nätet. Diskutera begrepp som tolerans, genus, inkludering och koppla det till elevernas liv på nätet. Diskutera språkbruket och jargongen på nätet. Inkludera arbetet i undervisningen och i vardagen.

Utveckla sex- och samlevnadsundervisningen!

Ta upp frågor om hur man umgås på nätet med eleverna inom ramen för sex- och samlevnadsundervisningen.

Inkludera nätkränkningar i likabehandlingsplanen!

Se till att nätkränkningar täcks av skrivningarna i likabehandlingsplanen och att digitala arenor är en av de miljöer som omfattas av likabehandlingsarbetet.

Gör en ambitiös kartläggning - involvera eleverna

Ställ frågor om klimatet på nätet i era trygghetsmätningar/elevenkäter. Samla in ytterligare information från skolsköterska, kurator och från elevintervjuer. Låt eleverna vara delaktiga i framtagandet av främjande och förebyggande åtgärder.

Låt nätkränkningar vara en del i det ordinarie trygghetsarbetet

Lägg inte nätfrågor i ett spår vid sidan om trygghetsarbetet. Lägg till nätet i det arbete som redan görs kring trygghet och likabehandling på skolan.

Samverka med vårdnadshavare!

Ta upp frågor om nätet och nätkränkningar på föräldramöten eller andra forum med föräldrar.

7.2 Konkreta arbetssätt och rutiner för skolor i Västerviks kommun

Det är viktigt att de arbetsformer som föreslås är hållbara över tid och blir en naturlig del av det redan pågående likabehandlingsarbetet, så som forskningen förespråkar. De arbetsformer, rutiner och system som här föreslås har därför så långt som möjligt fogats till redan existerande strukturer för skolornas likabehandlingsarbete och kvalitetsarbete samt anpassats i tid till skolårets olika moment.

I kommunen finns över 40 olika skolenheter. Varje skola har sina egna speciella förutsättningar och det som passar en skola när det gäller arbetssätt och arbetsformer kanske inte passar en annan. Samtidigt är det viktigt att vissa aspekter av arbetet mot nätkränkningar hanteras likvärdig på alla skolor. En bedömning har därför gjorts av vad som central förvaltning/projektledaren ska ansvara för och vad skolorna ska ansvara för. Nedan presenteras en uppställning av olika arbetsmoment som anses nödvändiga i arbetet för att motverka nätkränkningar.

Beskrivningarna av arbetsmomenten nedan är allmänt hållna. Vilka föreläsare som kommer att anlitas och vilket lektionsmaterial som kommer användas i undervisningen är frågor som kommer lösas under genomförandefasen. Vissa kontakter med potentiella föreläsare har redan tagits såsom Barn- och elevombudet och We stand App (www.westandapp.se).

Förvaltningen ska

- Arrangera workshop/föreläsning för ledare med fokus på skolans ansvar för nätkränkningar
- Upprätta mall för likabehandlingsplan som omfattar nätkränkningar.
- Ta fram en enkät eller annat verktyg för att kartlägga nätkränkningar.
- Ta fram material som lärare kan använda i undervisningen för att diskutera frågor om netetik, språkbruk och lag och rätt på nätet.
- Arrangera kompetenshöjning av lärare/vårdnadshavare/elever om elevernas nätanvändning och kränkningar på nätet.
- Ordna en google-drive med tips och vägledning i skolornas arbete mot nätkränkningar.
- Ge råd och vägledning i skolornas kartläggnings- och analysarbete och deras förebyggande och främjande arbete mot nätkränkningar.

Skolorna ska

- Medverka i de av förvaltningen arrangerade workshops/föreläsningarna.
- Uppdatera likabehandlingsplanen enligt förvaltningens mall.
- Inkludera frågor om nätkränkningar i kartläggningsarbetet gällande likabehandling.
- Göra eleverna delaktiga i kartläggnings- och analysarbetet och i utformandet av främjande och förebyggande åtgärder.
- Genomföra undervisning om netetik, språkbruk, lag och rätt på nätet (utifrån det material förvaltningen tagit fram).
- Se över vilka forum som finns på skolan för elever att lyfta frågor om nätet på ett naturligt sätt i vardagen.
- Erbjud lärares/elevers/vårdnadshavares workshops/föreläsningar som förvaltningen arrangerar.

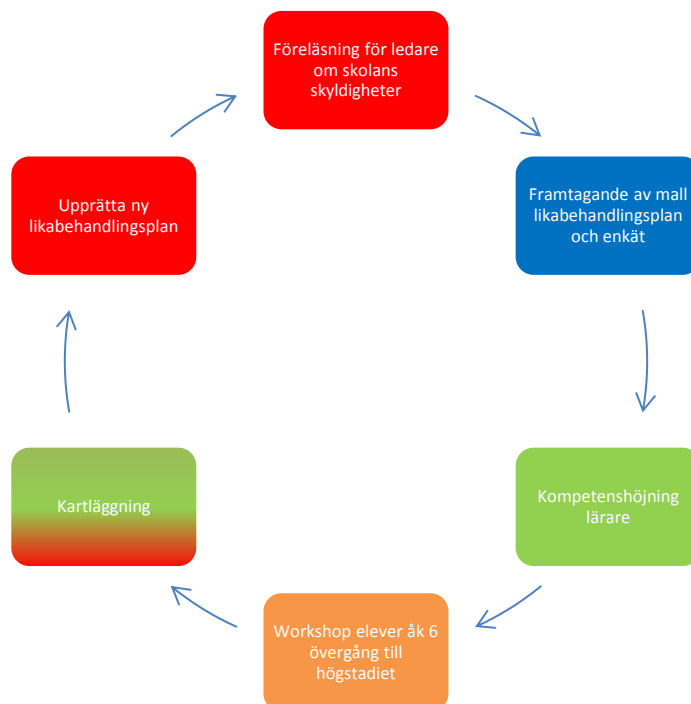

8. Implementeringsplan

Nedan presenteras en plan för implementering och genomförande. De uppgifter som ligger på projektledaren/central förvaltning när det bl.a. gäller att ta fram arbetsmaterial för lärare och vägleda skolorna i deras arbete sker kontinuerligt och ligger inte utlagt i årshjulen. Det måste förstås finnas utrymme att justera innehållet och ordningsföljden för de olika arbetsmomenten utifrån verksamhetens behov.

2019

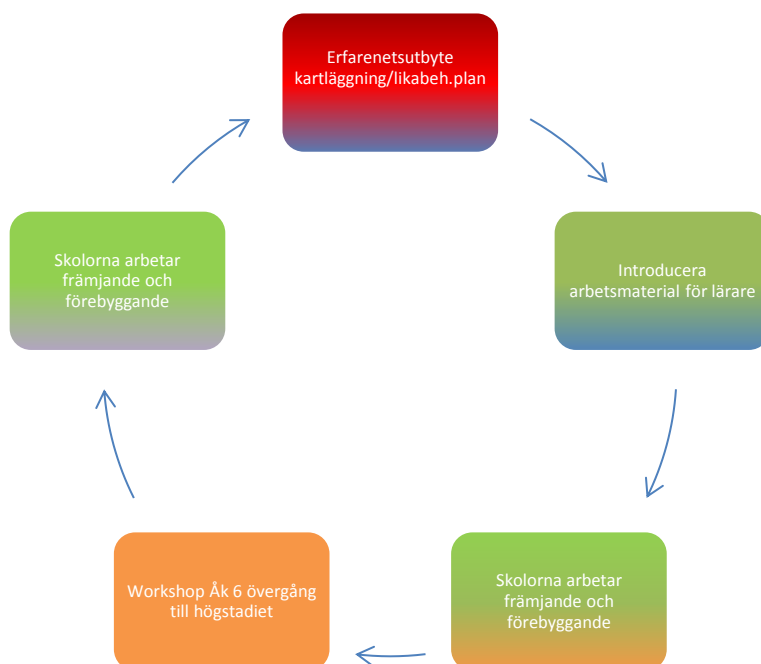
Under det första året är det viktigt med information till rektorer om skolans ansvar för nätkränkningar, kompetenshöjning för lärare samt kartläggning av förekomsten av nätkränkningar. Efter kartläggningen ska likabehandlingsplanen uppdateras med förslag på främjande och förebyggande insatser. En workshop planeras att årligen arrangeras för eleverna under introduktionen till högstadiet. Här är det möjligt att äldre elever får vägleda yngre elever.

2020

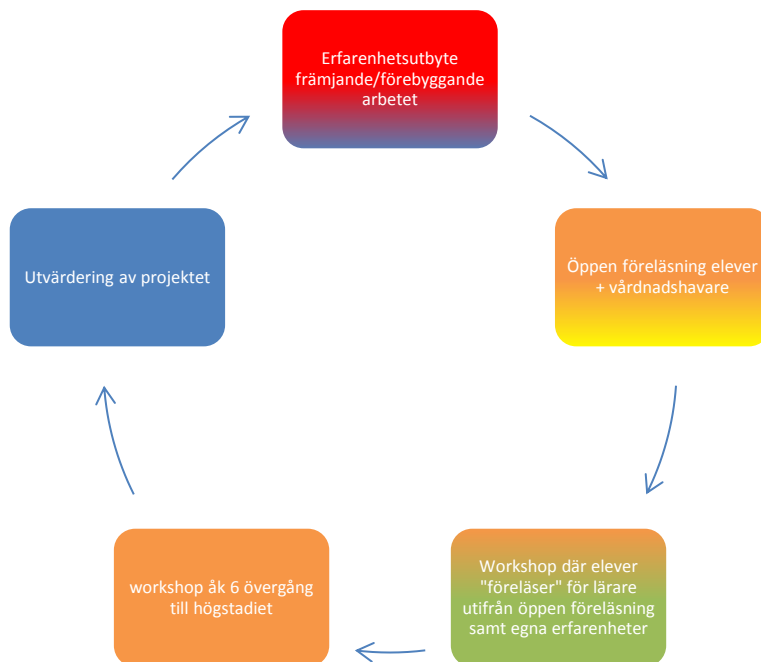
År två inleds med ett erfarenhetsutbyte mellan ledare och förvaltningen kring skolornas kartläggning och likabehandlingsplaner. Därefter introduceras lektionsmaterialet för lärare som sedan används i skolornas främjande och förebyggande arbete. I detta arbete planeras både elever och föräldrar medverka. Den årliga kartläggningen av förekomsten av nätkränkningar görs förstås med efterföljande revidering av likabehandlingsplanen, men det anges inte särskilt.

2021

År tre inleds med ett erfarenhetsutbyte mellan ledare och förvaltning kring hur det främjande och förebyggande arbetet har förlöpt. Därefter planeras en öppen föreläsning för alla elever och föräldrar. Erfarenheterna från föreläsningen kan sedan användas i en workshop mellan elever och lärare. Genomförandet av projektet avslutas med en uppföljning och utvärdering av projektet.

Det efterföljande arbetet

En utmaning är att se till att arbetet som satts igång under projektet fortlöper och blir hållbart över tid. Det som talar för detta är att de arbetssätt och rutiner som tagits fram är en naturlig del i skolornas likabehandlingsarbete. När skolorna kommit igång att årligen kartlägga nätkränkningar och hittat formerna för det främjande och förebyggande arbetet, bör det kunna rulla på utan för mycket extraarbete. Även de planerade erfarenhetsutbytena mellan rektorer och förvaltning ger förutsättningar för att arbetet håller över tid.

9. Sammanfattning del II – implementering, spridning och genomförande

Allmänna utgångspunkter för skolornas arbete mot nätkränkningar har tagits fram med beaktande av vad forskningen och skolmyndigheterna säger samt vad elever och lärare lyfter fram i fokussamtalen. Därifrån har mer konkreta arbetsmetoder, rutiner och arbetssätt tagits fram som är anpassade till skolornas och förvaltningens förhållanden och en uppdelning har gjorts avseende vad som åligger förvaltningen/projektledaren å ena sidan och skolorna å andra sidan.

Skolornas likabehandlingsplaner ska ses över så att det blir tydligt att kränkningar på nätet omfattas av likabehandlingsarbetet. Kartläggning av nätkränkningar ska ske med hjälp av frågor till eleverna via enkät eller på annat sätt. Eleverna ska göras delaktiga i analysen av kartläggningen och framtagandet av främjande och förebyggande åtgärder. Skolorna ska se till att det finns naturliga forum för eleverna att lyfta frågor om nätet. Kompetenshöjning gällande nätanvändning och kränkningar på nätet ska ske för ledare, pedagoger, elever och vårdnadshavare. Arbetsmaterial ska tas fram för att användas av lärarna i undervisningen t.ex. gällande netetik, lag och rätt och språkbruket på nätet.

En implementeringsplan har tagits fram för tre år. Den innehåller tidsangivelse när de olika momenten ska ske såsom kartläggning av nätkränkningar, upprättande av likabehandlingsplan samt kompetensutveckling för personal och elever. Erfarenhetsutbyte mellan rektorer och förvaltning är också planerade att ske kontinuerligt under projektets gång. Arbetssätten och rutinerna är anpassade så att de ska vara en naturlig del av skolornas likabehandlingsarbete vilket gör att det finns förutsättningar att arbetet mot nätkränkningar är hållbart över tid.

10. Diskussion

Idag sker en stor del av interaktionen mellan ungdomar på nätet och det är en naturlig del av en ungdoms vardag och miljö. Det är viktigt att som vuxen förstå att man saknar egen erfarenhet av att växa upp på nätet och att det krävs ett aktivt handlande för att bli insatt i vad det innebär. Att vara nyfiken, visa intresse att lära sig och att inte döma eller förbjuda blir viktigt för att skapa tillitsfulla relationer så att bra samtal kan äga rum med ungdomarna om nätet. Det gäller för föräldrar och det gäller för skolpersonal. Genom att vara personliga kan vi visa att även vi har erfarenhet av kompisrelationer, krossade hjärtan och så vidare även fast våra erfarenheter inte är från nätet utan från skoldiscot eller gympanas omklädningsrum.

För att skolan ska skapa sig kunskaper om nätet kan det vara en idé att lyfta fram elevernas kunnande och låta dem lära de vuxna på skolan. Att eleverna får växa i vetskapen om att de vet något bättre än lärarna och att de får en viktig och betydelsefull roll i arbetet att göra nätet till en bra plats, är sannolikt framgångsrikt. Förutom förståelse för ungdomarnas liv på nätet är det även avgörande för skolpersonalen att bli mer medveten om skolans ansvar för nätkränkningar.

Juridiken är inte särskilt svårtolkad när det gäller den här frågan. Om nätkränkningar har en koppling till skolan så har skolan ett ansvar för att hantera det. Det kan förstås uppstå gränsdragningsproblem kring vad som är en "koppling" till skolan men i de flesta fall borde detta inte vara problematiskt. Alldeles oavsett var gränsen går i ett enskilt fall, så står det klart att skolan har ett ansvar för att arbeta främjande, förebyggande och upptäckande mot nätkränkningar.

På nätet finns nämligen stora risker för att ungdomar utsätts för kränkningar och övergrepp. Spelreglerna ser annorlunda ut där än i verkliga livet. Språkbruket är ett annat och riskerna att missledas av okända och få bilder och kommentarer spridda om sig till tusentals människor helt nya. Med samma kraft som skolan har lagt på samtal om hur eleverna ska vara mot varandra i det verkliga livet måste nu diskussioner föras om hur eleverna ska hantera livet på nätet. Samtal behöver också föras om vilka lagar och regler som faktiskt styr var vi får och inte får göra på nätet, och att det inte är okej att bli utsatt.

Troligtvis behöver de här samtalen börja tidigt, redan i låg- och mellanstadiet. Att engagera föräldrarna behöver sannolikt ske ännu tidigare, redan när barnen är i förskoleåldern. Vi vet att flera skolor i kommunen redan har påbörjat dessa samtal bl.a. genom att lyfta frågor om nätet på föräldramöten. Förhoppningsvis kan denna förstudie och efterföljande genomförandeprojekt ge alla skolor förutsättningar att påbörja denna dialog och stöd att fortsätta arbeta med frågan.

11. Referenser

Bergman, M & Johansson, S (2017) *Kränkningar på sociala medier – En del av ungdomars vardag*. Högskolan Väst.

Dunkels E (2016) *Nätmobbing, näthat och nätkärlek. Kunskap och strategier för en bättre vardag på nätet*. Polen: Gothia fortbildning.

Friends (2017) *Friends nätrapport 2017*. Stockholm: Friends.

Frisén, A, & Berne, S (2016) *Nätmobbing – Handbok för skolan*. Stockholm: natur och Kultur.

Skolinspektionen (2016) *Skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolverket (2014) *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot trakasserier och kränkningar*. Stockholm: Skolverket

Skolverket (2015) *IT-användning och IT-kompetens i skolan. Skolverkets IT-uppföljning 2015*. Stockholm: Skolverket.

Victoria Wibeck (2012) *Fokusgrupper - om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Elektroniska källor

Nätkulturer. Elza Dunkels forskningsblogg om barns och ungas nätkulturer, barns rättigheter, lärande och IT, <http://www.kulturer.net/about/>

Skolinspektionen, 2017, <https://www.skolinspektionen.se/sv/Anmalningar/Att-anmala-till-Skolinspektionen/Exempel-pa-beslut/Krankande-behandling/Skolans-ansvar-for-natkrankningar/>

Barn- och elevombudet Caroline Dyrefors Grufman, BEO-bloggen, 2016, <https://www.elevhalsan.se/blogs/beo/elever-har-ratt-att-kanna-sig.htm>

Anita Grigic Magnusson och Olof Franck, Skolverket, 2018, <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/krankningar-och-mobbing-pa-internet-och-sociala-medier>